

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Затверджую:
Завідувач кафедри СіГД,
полковник служби ЦЗ
Олена РЯБІНІНА

17 червня 2019 року

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ

ТЕМА № 4: «СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА РОБОТА ТА ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ».

План.

- 4.1. Зв'язок соціокультурних цінностей суспільства з соціально-гуманітарною роботою.
- 4.2. Соціально-гуманітарна політика держави та соціально-гуманітарна робота.
- 4.3. Благодійні організації в системі соціально-гуманітарної роботи.
- 4.4. Третій сектор та його роль у соціально-гуманітарному захисті населення.
- 4.5. Система соціально-гуманітарної безпеки в теорії соціально-гуманітарної роботи.
- 4.6. Соціально-гуманітарний захист населення.
- 4.7. Соціально-гуманітарне обслуговування населення.

Час проведення: 2 учбові години.

Харків 2019

Література.

1. Аналітично-статистичний звіт щодо діяльності центрів соціальних служб для молоді на 2000 рік. - К.: УДЦССМ, 2001. - 30 с.
2. Бабусин А.В. Соціально-гуманітарна робота: теорія й практика. - М.: Изд-У Моск. ун-та, 2001.
3. Динаміка цінностей у соціальній роботі / Під ред. С. Шадлоу. - Київ, 1996.
4. Доуэл М., Маш П. Орієнтована на рішення завдання соціально-гуманітарна робота. Київ, 1997.
5. Соціально-гуманітарна робота: теорія й практика: Учеб. посібник / Отв. ред. буд.і.н., проф. Е.И. Холостова, буд.і.н., проф. А.С. Сорвина. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 427 с.
6. Теорія соціально-гуманітарної роботи. - М., 1998.
7. Ханжина Е.В. Основи соціально-гуманітарної роботи. - М.: Академія, 2001.

Основні поняття: соціокультурні цінності, соціальні спільноти, соціально-гуманітарна культура, соціально-гуманітарне обслуговування, соціально-гуманітарний захист.

4.1 Соціокультурні цінності суспільства і їхній зв'язок із соціально-гуманітарною роботою.

В умовах жорстокої бюджетної політики й обмеженості фінансових ресурсів зниження соціально-гуманітарної напруженості в суспільстві багато в чому визначається:

- соціально-гуманітарним захистом гостро нужденних верств населення;
- використанням наявних резервів державних і недержавних установ, фондів і організацій;
- активізацією добродійної діяльності.

Асоціально-економічні умови життєдіяльності, криза в нашій країні, що охопила всі форми громадського життя, надають особливу актуальність рішенням цих проблем. Сьогодні ідеї добра й милосердя як ніколи необхідні українському суспільству, у якому усе більш виразно проявляється нерівність людей. Громадськість усе більше починає усвідомлювати, що економіка сама по собі лише засіб, а не ціль розвитку, що вона убудована в систему суспільних відносин, духовного життя й саме про цю систему повинна бути виявлена турбота і їй повинна бути приділена увага.

Духовно-моральне самозбереження суспільства досягається засобом двох взаємопов'язаних процесів: постійна турбота про збереження й раціоналізацію використання духовної спадщини, пошук можливостей відновлення культури. Культура (з лат. – «оброблення») це історично сформована сукупність соціальних норм і цінностей, засобів і форм взаємодії людей із середовищем їхнього існування, які вони виробляють з метою її вдосконалення й розвитку суспільного прогресу. Складовим елементом загальної культури є культура соціально-гуманітарна. Вона втілює в собі соціальну пам'ять і мудрість попередніх поколінь

Соціально-гуманітарна культура – це історичний досвід, пам'ять соціальних спільнот і їхніх поколінь у сфері соціальних відносин, відтворення й розвитку соціальних норм і правил їхньої поведінки, взаємодії й спілкування в тих або інших історичних умовах. Сьогодні, на жаль, духовність втрачає традиційну важливу роль у діяльності населення. Збільшується розрив між суспільними й індивідуальними цінностями, що відбивається в розбіжності між почуттями й учинками, задумами й справами, бажаним і діючим, офіційним поведінням і неофіційним життям. Все це обумовлює особистісні синдроми незадоволеності, соціально-гуманітарної втоми, агресивності.

Наростає тенденція до дегуманізації суспільних відносин. Найбільше яскраво дегуманізація пережитого нами періоду проявляється в занепаді моральності. Розгул уседозволеності, безлюдність взаємин людей - це тільки

деякі з агресивних тенденцій. Нам явно не дістає моральній цілісності й стійкості.

Моральне відродження суспільства вимагає насамперед поліпшення умов і способу життя людей, формування моральної економіки й політики, забезпечення необхідних прав і свобод для особистості. Цінності становлять ядро духовного світу людини. Серед моральних цінностей, які заслуговують сьогодні особливої уваги, зміцнення й культивування, видне місце займає добродійність. Поняття «добродійність» використовується поряд із близькими за значенням термінами «милосердя», «соціально-гуманітарна допомога», «соціально-гуманітарна підтримка». Однак ці поняття не є аналогами.

Соціально-гуманітарна допомога – це система заходів з надання допомоги нужденним людям, сприяння їм у подоланні життєвих труднощів в оплатній і в безоплатній формах. Соціально-гуманітарна допомога буває не тільки матеріальною, але й фізичною, соціально-побутовою, правовою, психологічною, педагогічною й тому подібне. Соціально-гуманітарна підтримка – це сприяння працездатним активним групам населення, що тимчасово опинилися у важкій життєвій ситуації. Добродійність – це, як уже говорилося, особлива форма соціально-гуманітарної допомоги й підтримки, що полягає в безоплатному наданні матеріальної допомоги й підтримки нужденних.

На відміну від поняття «добродійність» у понятті «милосердя» акцент робиться на емоціях та почуттях. Милосердя – це більше готовність до надання допомоги, ніж сама допомога, відгук на страждання інших людей, ніж раціональна оцінка цих страждань.

4.2 Соціально-гуманітарна політика держави й соціально-гуманітарна робота.

Соціально-гуманітарна політика – це складова частина внутрішньої політики держави, втілена в його соціальних програмах і практиці, і регулюючі відносини в суспільстві в інтересах основних соціальних груп населення. Однак

будь-які соціальні програми, як відомо, є лише декларацією, якщо не підкріплені матеріально, не забезпечені економічно. Тому в цьому сенсі соціально-гуманітарна політика вторинна щодо економіки.

У соціальній політиці можна виділити два взаємообумовлені, взаємодіючі компоненти. Науково-пізнавальний компонент соціально-гуманітарної політики є результатом аналізу й осмислення назрілих у суспільстві потреб, тенденцій розвитку соціальних процесів, оцінкою попереднього курсу соціально-гуманітарної політики держави. Він відбиває рівень суспільної думки й настрою. Практично-Організаційний компонент соціально-гуманітарної політики держави – це безпосереднє здійснення її стратегічних завдань. Тут великого значення набувають різнобічна організаторська діяльність органів державного управління.

Соціально-гуманітарна політика заснована на системі певних принципів:

- гуманізм і соціально-гуманітарна справедливість;
- системність, безперервність, наступність;
- збалансованість цілей і можливостей реалізації соціально-гуманітарної політики (як за часом, так і по необхідних ресурсах);
- відкритість (вільне вираження суджень всіх груп і шарів суспільства);
- демократизм вироблення й реалізації соціально-гуманітарної політики (відкрите обговорення проектів великих соціально-політичних рішень, всебічне виявлення суспільної думки по основних питаннях);
- контроль суспільства над реалізацією соціально-гуманітарної політики;
- адресність мір по соціально-гуманітарному захисту населення, посилення соціально-гуманітарної допомоги соціально уразливим і малозабезпеченим групам населення.

Функції соціально-гуманітарної політики: вираження, захист і узгодження інтересів соціальних груп і шарів суспільства, окремих його членів; оптимальний дозвіл суспільних протиріч у соціальній сфері, здійснення «діалогу» між громадянами й державою; інтеграція різних верств населення,

підтримка цілісної суспільної системи, стабільності й порядку; прогностична; соціально-гуманітарний захист населення; управління соціальними процесами.

За допомогою функцій забезпечується головне завдання соціально-гуманітарної політики – гармонізація суспільних відносин і здійснюється керування соціальним розвитком суспільства.

У соціально-гуманітарній політиці виділяють два самостійних блоки:

1) соціально-гуманітарна політика в широкому сенсі, яка охоплює рішення й заходи, що зачіпають всі сторони життя членів суспільства (забезпечення населення товарами, житлом і послугами, робітниками місцями, прийнятними грошовими прибутками, охорону й зміцнення здоров'я населення, його утворення й культуру й т.д.); 2) власне соціально-гуманітарна політика (її елементами є політика в області соціального захисту населення і її конкретні види: сімейна політика, молодіжна політика, політика по соціально-гуманітарному захисту людей похилого віку й інвалідів).

Існує кілька основних фаз механізму реалізації соціально-гуманітарної політики: 1. науковий аналіз і вивчення реально існуючої соціально-гуманітарної ситуації, поглиблений аналіз, виявлення головних проблем і основних протиріч, перспектив розвитку конкретних соціальних відносин. 2. Визначення конкретних стратегічних і тактичних цілей соціально-гуманітарної політики, методів і засобів їхнього досягнення, виходячи з наявних матеріально-фінансових, організаційних і інших можливостей; 3. Нормативно-правове оформлення вибраного варіанта рішення тієї або іншої соціально-гуманітарної проблеми; 4. Адміністративно-організаційне забезпечення заходів з реалізації соціально-гуманітарної політики; 5. Контроль за ходом і ефективністю проведення соціально-гуманітарної політики й внесення відповідних корективів.

Сьогодні одним з напрямків державно-правової підтримки соціально-гуманітарної роботи є вдосконалювання законодавства в області соціального обслуговування населення.

У законодавстві України закріплені основні принципи соціально-гуманітарного обслуговування:

- адресність – надання соціальних послуг не за принципом належності до окремих груп населення, а за принципом потреби конкретного клієнта;
- доступність – послуги повинні бути максимально наближені до клієнтів територіально й бути в необхідному асортименті;
- добровільність – послуги не можуть виявлятися всупереч волі громадянина за винятком випадків, коли мова йде про загрозу життю й безпеки, насамперед дітей, літніх і інвалідів;
- пріоритетність надання соціальних послуг неповнолітнім, що перебувають у важкій життєвій ситуації;
- конфіденційність – нерозголошення таємниці клієнта, дбайливе відношення до його почуттів;
- профілактична спрямованість – допомога повинна бути зроблена не тільки в той час, коли людина вже потрапила в скрутний стан, але вона повинна сприяти недопущенню такого положення.

Закон зобов'язує здійснювати соціальне обслуговування відповідно до державних стандартів, що визначають основні вимоги до обсягу і якості соціальних послуг, порядку й умовам їхнього надання. Стандарти затверджуються Урядом України і є обов'язковим для соціальних служб.

4.3 Благодійні організації в системі соціально-гуманітарної роботи.

Діяльність благодійних організацій – це прояв соціальних ініціатив різних соціальних шарів, груп населення, окремих громадян у відповідь на реалії соціально-економічної ситуації в країні, стан системи соціально-гуманітарного захисту населення і її проблеми, прагнення надати допомогу людям, що опинилися у важкій життєвій ситуації.

У суспільстві створюються необхідні організаційно-правові передумови для активної діяльності благодійних організацій. Прийнято найважливіші документи, що регулюють їхню діяльність:

- Декларація прав і свобод людини й громадянина;
- Конституція;
- Цивільний кодекс;
- Закон України «Про добродійну діяльність і благодійні організації»;
- Закон України «Про суспільні об'єднання»;
- Закон «Про державну підтримку молодіжних і дитячих суспільних об'єднаннях».

У цих документах визначені конкретні форми діяльності громадських організацій, сформульовані їхні цілі й завдання в області соціального захисту населення. У Законі визначається, що добродійна діяльність – це добровільна діяльність громадян, установ по безкорисливій передачі громадянами майна, у тому числі коштів, безкорисливому виконанню робіт, наданню послуг, наданню іншої підтримки.

Благодійна організація в обов'язковому порядку повинна бути недержавною й некомерційною. Благодійні організації створюються у вигляді громадських організацій, фондів, установ. Засновниками благодійних організацій можуть бути тільки фізичні і юридичні особи. Органи державної влади й органи місцевого самоврядування не можуть бути засновниками благодійних організацій. Благодійні організації обов'язково повинні зареєструватися у встановленому порядку для контролю за їхньою діяльністю.

Найбільш типовими формами суспільних благодійних об'єднань є громадські організації, фонди, рухи, установи.

Благодійна громадська організація – це засноване на членстві суспільне об'єднання, створене на основі спільної діяльності для захисту суспільних інтересів і досягнення встановлених цілей.

Благодійний суспільний фонд – це що не має членства суспільне об'єднання, мета якого – збирання майна на основі добровільних внесків, інших не заборонених законом надходжень і використання даного майна на суспільно корисні цілі. (Засновники й керуючі майном фонду не вправі використовувати зазначене майно у власних інтересах).

Благодійні установи – це що не мають членства суспільні об'єднання, що ставлять своєю метою надання конкретного виду послуг, що відповідають інтересам учасників і уставним цілям зазначеного об'єднання. (Звичайно являє собою благодійний центр (наприклад, лікувально-реабілітаційний), що незвичний для нашої країни. Дві третини благодійних установ займаються рішенням проблем сирітства, широкомасштабною соціально-гуманітарною реабілітацією дітей з інвалідністю, створенням центрів адаптації, лікування й т.д.).

4.4 Третій сектор і його роль у соціально-гуманітарному захисті населення.

Поняття «третій сектор» з'явилося у світі не дуже давно, його становлення відбиває тенденції, що виникли одночасно з розвитком ринкової економіки. Сучасне цивільне суспільство можна представити у вигляді трьох невід'ємних складових: Перший сектор – державний: органи державної влади на всіх рівнях, а також всі види державних підприємств і організацій; Другий сектор – комерційний (бізнес-сектор): неурядові прибуткові організації;

Третій сектор називають недержавним, неурядовим, незалежним, некомерційним, неприбутковим, благодійним, сектором добровільної активності (волонтерським), філантропічним або, як називають ці організації в країнах Заходу, – «не для прибутку» (not for profit).

Цей сектор є: недержавним, неурядовим, тому що організації, що входять у нього, не наділені у повному обсязі владою й повноваженнями уряду; незалежним, тому що безліч фінансових джерел діяльності робить його відносно незалежним і від держави, і від бізнесу; некомерційним, неприбутковим, тому що це найважливіша ознака, що конституює, що відрізняє його від комерційних організацій; сектором добровільної активності (волонтерським), оскільки тут широко використовується добровільна праця волонтерів; філантропічним, благодійним, тому що істотну частину цього сектора становлять благодійні організації. Третій сектор, звичайно, тісно

пов'язаний з іншими секторами економіки. І кордони між ними досить прозорі й надзвичайно рухливі.

4.5 Система соціально-гуманітарної безпеки в теорії соціально-гуманітарної роботи.

Під соціально-гуманітарною безпекою розуміється система законодавчо-нормативних мір і організаційних заходів, здійснюваних державними органами й установами разом із громадськими організаціями, з метою забезпечення життєдіяльності окремого індивіда, різних соціально-демографічних груп і всього суспільства в цілому.

У сучасній Україні проблеми безпеки здобувають особливу актуальність. Основними об'єктами соціально-гуманітарної безпеки стають: особистість – її права й свободи, різні соціально-демографічні групи з урахуванням їхніх специфічних особливостей, суспільство – його матеріальні й духовні цінності, держава – його суверенітет і територіальна цілісність.

Оскільки, соціально-гуманітарна безпека охоплює практично всі аспекти життєдіяльності індивіда, важливо розглянути задоволення різних потреб, оскільки саме воно є стимулом людської діяльності. На основі вивчення потреб розраховується мінімальна заробітна плата, виходячи з якої й визначається розмір різних зборів, виплат пенсій і допомог.

Одночасно із цим оцінюється набір необхідних предметів споживання – так званий споживчий кошик. Під споживчим кошиком розуміється група товарів, що найбільш повно відбиває сформований споживчий стандарт, тобто звичний для середнього покупця набір товарів і послуг, що користуються платоспроможним попитом.

Це сукупність товарів, що задовольняють самі рядові потреби людини. Споживчий кошик включає три «підкошика»: непродовольчі товари: одяг, білизна, взуття, галантереї, посуд, годинник, електро-, спорт-, радіо- і інші товари, друковані видання, іграшки, косметичні товари, канцтовари, побутова техніка й ін.; продукти харчування: м'ясо, риба, молоко й молокопродукти,

яйця, цукор, кондитерські вироби, чай, хліб, борошно й макаронні вироби, картопля, овочі, фрукти і ягоди, безалкогольні напої; послуги: громадського харчування, побутові послуги, пасажирського транспорту, зв'язку, установ культури, спорту, охорони здоров'я, соціального обслуговування, відпочинку.

Метод споживчого кошика – один з основних у дослідженні споживчого ринку. Вартість споживчого кошика є визначальним чинником при встановленні прожиткового мінімуму, рівня «риси бідності».

4.6 Соціально-гуманітарний захист населення.

Перехід до ринкових відносин, що загострив соціальні проблеми населення, зажадав створення нового соціального інституту – соціально-гуманітарного захисту населення (СГЗН).

Під системою соціально-гуманітарного захисту розуміється сукупність соціальних інститутів і установ, що забезпечують реалізацію законодавчо встановлених економічних, соціальних, юридичних гарантій і прав, і умови, що створює, для підтримки існування різних соціальних шарів і груп населення, насамперед соціально вразливих. Система соціально-гуманітарного захисту повинна бути орієнтована на широкі верстви населення, але її реальне відношення до різних соціальних шарів і груп є диференційованим: здоровим, працездатним членам суспільства вона повинна допомагати одержувати рівні можливості в галузі освіти, освоєння професії, включення в систему трудових відносин, підприємництва, а непрацездатним і соціально уразливим верствам населення – робити комплекс соціальних і гуманітарних послуг за рахунок держави, гарантувати одержання пільг і допомог.

Основні принципи системи соціально-гуманітарного захисту населення:

- гуманізм і соціально-гуманітарна справедливість
- системність і комплексність
- принцип превентивності мер по соціально-гуманітарному захисту
- адресність
- принцип адаптивності

Основні функції системи соціального захисту населення:

- економічна;
- господарсько-побутова;
- психолого-педагогічна;
- соціально-медична;
- юридична;
- організації праці й відпочинку.

4.7 Соціально-гуманітарне обслуговування населення.

Соціальне обслуговування є невід'ємною частиною державної системи СГЗН.

Соціально-гуманітарне обслуговування населення містить у собі:

а) надання соціально-гуманітарної допомоги:

- виявлення й узяття на облік осіб, найбільш нужденних у соціальній допомозі, надання їм матеріальної допомоги, надання тимчасового житла й т.д.;
- створення нужденних умов для самостійного забезпечення свого благополуччя, що є й профілактикою бідності;
- надання надомних послуг сім'ям і одиначкам, що бідують.
- сприяння розвитку нетрадиційних форм дошкільного й позашкільного виховання (створення дитячого садка вдома, прогулянкових груп і т.п.);
- організація разом з органами народної освіти вимушеного перебування дитини поза сім'єю, його влаштування у дитячі установи, під опіку, усиновлення;

б) консультивання:

- консультивання фахівців (юриста, соціолога, педагога, лікаря, психолога й ін.);
  - участь у підготовці молоді до вибору професії;
  - підготовка юнаків і дівчат до шлюбу й свідомому батьківству;
- в) соціальне коректування й реабілітація:

- соціально-гуманітарна, медико-психологічна реабілітація неповнолітніх з девіантною поведінкою, бездоглядних дітей і підлітків, що залишилися без піклування батьків;

- медико-соціально-гуманітарна реабілітація й реабілітація дітей і підлітків з обмеженими можливостями;

г) інформування населення, вивчення й прогнозування соціальних потреб:

- надання клієнтові інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації;

- вивчення фахівцями із соціально-гуманітарної роботи потреб своїх клієнтів і соціальних проблем, а також розробка й реалізація конкретних способів їхнього усунення;

д) участь у реалізації надзвичайних заходів по подоланню наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів:

- участь фахівців соціально-гуманітарної служби в розробці надзвичайних програм;

- формування в рамках рятувальних служб бригад соціально-гуманітарних працівників, готових якщо буде потреба прибути в район стихійного лиха або на територію, населення якої виявилось утягненим у соціальний конфлікт, для надання професійної, реабілітаційної, психологічної й іншої допомоги.

Запитання для самоконтролю.

1. Яка роль держави в системі соціально-гуманітарної роботи?

2. Чим характеризується система соціально-гуманітарної безпеки в теорії соціально-гуманітарної роботи?

3. Чим відрізняється соціальне обслуговування населення від соціального захисту населення?